

Wykład 3

Struktury algebraiczne

III. Struktury algebraiczne

Strukturą algebraiczną nazywamy zbiór wraz z pewnymi działaniami w tym zbiorze. Strukturę algebraiczną zapisujemy wymieniając zbiór oraz działania np. $(\mathbb{N}, +, \cdot)$ jest strukturą algebraiczną złożoną z $\mathbb{N}$ i dwóch działań dodawania i mnożenia. Działań w strukturze algebraicznej może być skończenie lub nieskończenie wiele.

W dalszym ciągu działanie $\circ$ będzie działaniem binarnym.

Dowolną strukturę $(G, \circ)$ nazywamy **grupoidem**.

Grupoid $(G, \circ)$ nazywamy **półgrupą** jeśli działanie $\circ$ jest łączne.

Półgrupę $(G, \circ)$ nazywamy **grupą** jeśli $\circ$ ma element neutralny i każdy element jest odwracalny.

Inaczej mówiąc $(G, \circ)$ jest grupą jeśli:

$$(1) \forall a, b, c \in G \quad a \circ (b \circ c) = (a \circ b) \circ c,$$

$$(2) \text{Istnieje } e \in G, \text{ że } \forall a \in A \quad e \circ a = a \circ e = a,$$

$$(3) \forall a \in G \quad \exists a' \in G \quad aa' = a'a = e.$$

jeśli dodatkowo

$$(4) \forall a, b \in G \quad a \circ b = b \circ a$$

to grupę nazywamy **przemiennej** lub **abelową**.

Przykłady

$(\mathbb{N}, +)$ jest półgrupą i nie jest grupą,

$(\mathbb{Z}, +)$ jest grupą abelową,

$(\mathbb{R} \setminus \{0\}, \cdot)$ jest grupą abelową,

$(S_n, \circ)$ jest grupą i jeśli $n > 2$ to jest to grupa nieabelowa.

Zbiór $A = \{e, a, b, c\}$ z działaniem $\circ$ określonym w tabelce:

$\circ$	e	a	b	c
e	e	a	b	c
a	a	e	c	b
b	b	c	e	a
c	c	b	a	e

jest grupą abelową. Każdy element jest odwrotny sam do siebie.

Twierdzenie 1 *Każdy element grupy posiada dokładnie jeden element odwrotny.*

Dowód Z definicji grupy wynika, że każdy element posiada element odwrotny. Przypuśćmy, że pewien element a posiada dwa elementy odwrotne a' i a'' .

Wtedy, jeśli e oznacza element neutralny, mamy:

$$\begin{aligned}a \circ a' &= a' \circ a = e \\ a \circ a'' &= a'' \circ a = e\end{aligned}$$

Korzystając z powyższych równości i z łączności działania, otrzymujemy:

$$a' = a' \circ e = a' \circ (a \circ a'') \stackrel{(1)}{=} (a' \circ a) \circ a'' = e \circ a'' = a''.$$

Co oznacza, że element odwrotny jest dokładnie jeden. ■

Element odwrotny do a oznaczamy przez a^{-1} .

Twierdzenie 2 *Jeśli $(G, \circ)$ jest grupą to:*

- (i) $\forall a \in G \quad (a^{-1})^{-1} = a,$
- (ii) $\forall a, b \in G \quad (a \circ b)^{-1} = b^{-1} \circ a^{-1}.$

Dowód

- (i) Ponieważ $a \circ a^{-1} = a^{-1} \circ a = e$ to element a jest odwrotny do a^{-1} i ponieważ element odwrotny jest wyznaczony jednoznacznie to $(a^{-1})^{-1} = a.$
- (ii) Wystarczy sprawdzić, że element $b^{-1} \circ a^{-1}$ jest odwrotny do $a \circ b.$ ■

Zadanie Wyznaczyć elementy odwrotne do elementów grupy $(S_3, \circ).$

Twierdzenie 3 *Jeśli $(G, \circ)$ jest grupą to:*

- (i) $a \circ x = b \circ x \Rightarrow a = b,$
- (ii) $x \circ a = x \circ b \Rightarrow a = b.$

Dowód

- (i) Jeśli $a \circ x = b \circ x$ to mnożąc to równanie obustronnie z prawej strony przez x^{-1} otrzymujemy:

$$\begin{aligned}(a \circ x) \circ x^{-1} &= (b \circ x) \circ x^{-1} \\ a \circ (x \circ x^{-1}) &= b \circ (x \circ x^{-1}) \\ a \circ e &= b \circ e \\ a &= b\end{aligned}$$

- (ii) Analogicznie jak poprzedni punkt. ■

Twierdzenie 4 *Jeśli $(G, \circ)$ jest grupą i $a, b \in G$ to równanie $a \circ x = b$ ma dokładnie jedno rozwiązanie w zbiorze $G.$*

Dowód Nietrudno jest zauważyć, że element $a^{-1} \circ b$ jest rozwiązaniem równania i że jest to jedyne rozwiązanie tego równania. ■

Jeśli grupa jest abelowa to działanie binarne często zapisujemy przy pomocy znaku $+$, element odwrotny do a nazywamy przeciwnym i zapisujemy go w postaci $-a$, a element neutralny oznaczamy przez 0 .

System algebraiczny $(R, \oplus, \odot)$ nazywamy **pierścieniem** jeśli $\odot, \oplus$ są działaniami binarnymi oraz:

- (1) $(R, \oplus)$ jest grupą abelową,
- (2) $(R, \odot)$ jest półgrupą,
- (3) działanie $\odot$ jest rozdzielne względem $\oplus$.

Dodatkowo jeśli:

- (4) działanie $\odot$ jest przemienne to pierścień nazywamy **pierścieniem przemennym**, a jeśli mnożenie $\odot$ posiada element neutralny to pierścień nazywamy **pierścieniem z jedyneką** (element neutralny działania $\odot$ będziemy zwykle nazywać jedyneką pierścienia i oznaczać go będziemy zwykle przez 1).

Przykładami pierścieni przemennych z jedyneką są $(\mathbb{Z}, +, \cdot)$, $(\mathbb{R}, +, \cdot)$. Później poznamy również przykłady pierścieni nieprzemennych.

Ponieważ struktura $(R, \oplus)$ jest grupą abelową to istnieje element neutralny działania $\oplus$ i każdy element jest odwracalny względem tego działania. Element neutralny oznaczać będziemy przez 0 , a element odwrotny do x nazywać będziemy elementem przeciwnym i oznaczać go będziemy przez $-x$.